

ביטול מצות עשה של תכלת במי שלובש בגד בלי תכלת

שאל יידיה אלעזר וויינרעב

כבר כתבנו בעז"ה בענין איסור בל תגרע במי שלובש בגד בת ארבע כנפות בלי תכלת. בפרקים הבאים בעזה"י נעיין עוד בענין קרוב לזה וזהו ענין ביטול מצוות עשה. וכמו שכתב הרמב"ם בפרק ג' מהלכות ציצית הלכה י' וז"ל "לאדם שחייב לעשות מצוה זו אם יתכסה בכסות הראוי לציצית יטיל לה ציצית ואח"כ יתכסה בה. ואם נתכסה בה בלא ציצית הרי ביטול מצות עשה עכ"ל. מזה ברור שמי שאי אפשר לו להטיל ציצית בבגדו ויש לו בגד המחוייבת בציצית שאסור ללבושו בלי ציצית שהרי בלבושתו הרי הוא מבטל מצות עשה בידים. וא"כ הקושיא בולטת - שבלי ספק יש מצות עשה מה"ת להטיל חוטי תכלת בבגד החייב בציצית וא"כ במקום או בזמן שאין לנו תכלת, איך מותר לנו ללבוש בגד המחייב אותנו במצוה שאין לנו יכולים לקיים? קושיא זו כבר עמדו בה הראשונים והאחרונים ונביא דבריהם ומה שנראה לענ"ד בפרקים הבאים. מאמר זה מתחלק לז' פרקים:

פרק א - עיון בהסוגיא בפרק תכלת בענין תכלת ולבן מעכבין זא"ז ושיטות הראשונים (הרא"ש, הרשב"א, הרמב"ם, הבעל העיטור, וספר הפרדס לרש"י) למה מותר להטיל לבן בלי תכלת
פרק ב' - דעת הפמ"ג ותירוצו המיוסד על דעת הר"י ז"ל
פרק ג' - קושית הרבי מראדזין ז"ל על הפמ"ג ודעת התוס' והמשנה למלך שחולקים על הר"י ז"ל
פרק ד' - דעת השאגת אריה ז"ל
פרק ה' - דעת האדמו"ר מראדזין ז"ל
פרק ו' - דעת הרב ירוחם פישל פערלאו ז"ל
פרק ז' - סיכום דברינו

פרק א'

במשנה מנחות ל"ח ע"ב "התכלת אינה מעכבת את הלבן והלבן אינה מעכבת את התכלת" ובגמ' שם "לימא מתני' דלא כרבי דתניא וראיתם אותו מלמד שמעכבין זא"ז דברי רבי וחכ"א אין מעכבין" וברש"י ד"ה התכלת "אע"ג דמצוה לתת תכלת ב' חוטין בציצית כדמפ' לקמן אפ"ה אין זה מעכב את זה ואי עביד ארבעתן תכלת או ארבעתן לבן יצא" עכ"ל מלשוננו של רש"י נראה שמהמשנה אין ללמוד אלא שבדיעבד אם הטיל לבן בלי תכלת או איפכא שיצא ידי מצות ציצית ולא שהוא מותר לכתחילה ללבוש ציצית בלי אחד מהמינים אבל מדברי הגמ' בע"ב דאמרינן "ומאן תנא דפליג עליה דרבי האי תנא הוא דתניא רבי יצחק אומר משום ר' נתן שאמר משום רבי יוסי הגלילי שאמר משום רבי יוחנן בן נורי אין לו תכלת מטיל לבן" יש לנו היתר מפורש לכתחילה למי שאין לו תכלת שיש להטיל ציצית בלי תכלת וגם שזהו שיטת החכמים דפליגי עליה דרבי וכן מנהגינו הלכה למעשה. אבל עדיין צריך ביאור איך התיר רבי נתן וסייעתו לבטל מצות עשה דאורייתא? כדי להבין את זה צריכים אנו לעיין בביאור המחלוקת בין רבי להחכמים.

איתא בגמ' "מ"ט דרבי דכתיב { במדבר טו } הכנף מין כנף (רש"י - היינו לבן דרוב טליתות של פשתים הן ולבנות) וכתיב פתיל תכלת (רש"י - תכלת. צמר צבוע כדאמרינן (יבמות דף ד':) מדשש כיתנא תכלת עמרא) ואמר רחמנא וראיתם אותו עד דאיכא תרוייהו בחד ורבנן וראיתם אותו כל חד לחודיה משמע.

ונעיין בדברי החכמים שלרוב ראשונים ההלכה כמותם (ובעזה"י נעיין במק"א בענין המחלוקת ראשונים אם ההלכה כהחכמים או כרבי ואכמ"ל) הלימוד מהפסוק וראיתם אותו יש שלשה דרכים איך לומדים משם שתכלת ולבן אין מעכבין זא"ז.

(א) כפירוש הרשב"א שדורשים מיתורא דקרא, שהיה יכול לכתוב ותראהו וכתב וראיתם אותו.

(ב) שהחכמים דורשים ממשמעותא דקרא וכן פירש המחצית השקל בהלכות ציצית סימן ט' ס"ק ג' שהמחלוקת תלוי בפירוש מילת "הכנף" שלדעת רבי פירושו מין הכנף והיינו לבן, ופתיל תכלת מין שני הוא ובא הפסוק וראיתם אותו לומר דמצוה אחת הם ולהחכמים שני מצוות הם והכנף אין פירושו לבן דוקא שא"כ היינו אומרים וראיתם אותו קאי אשניהם ללמד דמצוה אחת הם ומעכבין אהדי אלא הכנף קאי גם אדבתריה דהיינו פתיל תכלת שצריך להיות ג"כ ממין הכנף והיינו צמר ולכן הם סוברים דשני מצוות הם ואין מעכבין זא"ז.

(ג) שבאמת אינם לומדים שאין מעכבין זא"ז מפסוק זה כלל וכאן לא באו אלא לאפוקי מדרבי שהוא רצה

ביטול מצות עשה של תכלת במי שלובש בגד בלי תכלת

שאל יידיה אלעזר וויינרעב

ללמוד מפסוק זה דמעכבין זא"ז והחכמים אמרו שאין זה משמעות הפסוק ומה שאין מעכבין זא"ז לומדים ממקום אחרת לגמרי וכן משמע מהרא"ש שנביא דבריו בסמוך שלשיטתו הדין דאין מעכבין זא"ז הלכה למשה מסיני הוא.

ואם כפירוש הרשב"א שלומדים דאין מעכבין זא"ז מיתורא דקרא וגם כפירוש המחצית השקל שהוא ממשמעותא דקרא עדיין קשה מהיכן למד רבי נתן שלא רק שאין מעכבין זא"ז אלא אפילו מותר לכתחילה לבטל מצות עשה אחת דהיינו מצות תכלת כדי ליקיים מצוה שנית? דהרי מיתורא דקרא אפשר ללמוד שבדיעבד יצא ידי מצות האחד אפילו בלי השני והנ"מ לענין היוצא בשבת שאינו חייב חטאת כהגמ' ל"ז ע"ב אבל לא שהוא מותר לכתחילה ללבוש ציצית בלי תכלת. אבל אולי לדעת הרא"ש המובא בב"י סימן י"ג שכתב שהללמ"ס הוא שאינם מעכבין זא"ז י"ל שלמדו דין זה מהלכה למשה מסיני שמותר לכתחילה ללבוש מין אחד בלי השני ואולי י"ל שמפני קושייתנו נדחק הרא"ש לפרש כן.

אבל אחרי עיון בדברי הראשונים שנביא דבריהם בסמוך נראה לענ"ד לפרש ששיטת החכמים הוא שבאמת תכלת ולבן אינם שני מצוות נפרדות אלא הם שני פרטים במצוה אחת ומה שסוברים שאינם מעכבין זא"ז היינו שעיקר המצוה אפשר ליקיים באחד מהפרטים אפילו בלי השני ולכן יוצא בדיעבד אם לבש רק מין אחד. וא"כ ג"כ י"ל שמי שלובש מין אחד הרי הוא יצא ידי מצות ציצית ואי אפשר לומר שביטול מצוות עשה של מין השני דהרי מצוות ציצית קיים ואע"פ שלכתחילה ודאי חייב להטיל שניהם אינו מבטל המצוה כשהוא לובש רק אחד במקום שאי אפשר ליקיים איזה פרט של המצוה.

ואם כן אפשר להסביר ג"כ מהיכן למדו החכמים לדעת הרשב"א ולדעת המחצית השקל שמותר לבטל מצות תכלת לכתחילה במקום שאין לו תכלת. והיינו משום שהדין דאין מעכבין זא"ז למדו החכמים מהפסוק וראיתם אותו או מיתורא דקרא או ממשמעותא דקרא וכדפירשנו, אבל מה שהם שני פרטים במצוה אחת ולא שני מצוות נפרדות למדו ממקום אחר לגמרי. וזה ממה שמצינו בחז"ל במכילתא המובא בהרמב"ם שנביא דבריו בסמוך וז"ל המכילתא והיה לכם לציצית מלמד ששניהם מצוה אחת עכ"ל ולכאורה צ"ב לאיזה נ"מ הקפידה התורה ללמד לנו דמצוה אחת הם? ונראה דר"ל שמשום שמצוה אחת הם וגם אין מין הא' מעכב את השני לכן אפילו במין אחת אפשר לקיים מצות ציצית ולא מצות אותו המין לבד דהא מצוה אחת הם ולכן מותר להטיל האחד בלי השני במקום שאין השני במצוה.

וכן משמע מלשון הרמב"ם בהלכות ציצית פ"א ה"ד שכתב וז"ל והתכלת אינה מעכבת את הלבן והלבן אינה מעכבת את התכלת כיצד הרי שאין לו תכלת עושה לבן לבדו וכו' ובהלכה ה' כתב וז"ל אע"פ שאין אחד מעכב את חבירו אינן שתי מצוות אלא מצות עשה אחת אמרו חכמים הראשונים והיה לכם לציצית מלמד ששניהם מצוה אחת וארבע ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת והלובש טלית שיש בה לבן או תכלת או שניהם כאחד הרי קיים מצות עשה אחת עכ"ל ולכאורה מדוייק בלשונו כמו שכתבנו שבסעיף ד' הביא הדין שאין מעכבין זא"ז כמו שמצינו בהגמרא אבל עדיין צריך ביאור דאפילו אם אין מעכבין איך מותר ללבוש רק מין אחד ולבטל מצות עשה השנית ולכן כתב בסעיף ה' דאע"פ שאין מעכבין אין ללמוד מזה שהם שני מצוות נפרדות דהא אם כן צ"ל אסור ללבוש רק מין אחד אלא באמת מצוה אחת הם ומותר ללבוש אחד בלי השני שאינו מבטל בזה שום מצוה אלא "הרי קיים מצות עשה אחת" וכמו שכתבנו.

וכן משמע מדברי בעל העיטור ששניהם פרטים במצות עשה אחת שכתב בהלכות ציצית שער א' חלק א' וז"ל והוצרכנו לפרש עכוב שניהם וע"ז שנינו התכלת אינה מעכבת את הלבן והלבן אינה מעכבת את התכלת קס"ד שאם אין לו משני מינים אלו אלא אחד מטיל זה בל"ז דכי אמר רחמנא ב' מינים למצוה אבל לא לעכב לימא מתני' דלא כרבי דתניא וראיתם אותו מלמד שמעכבין זא"ז כערכה שבלולב דברי רבי וחכ"א שניהם אין מעכבין זא"ז כתפילין ש"ר וש"י ולכתחילה בעינן ב' מינים למצוה ואי לית ליה תכלת עביד ליה צמר [לבן] במקומו מ"ט דרבי הכנף מן כנף לבן כדפרישית וכתוב פתיל תכלת דהו"ל תרי מינין והו"ל לכתוב וראיתם אותם והשתא דכתיב וראיתם אותו עד דאיכא תרווייהו כחד ואי עביד חד בלא אידך לא עביד מצוה ורבנן דאמרו לא מעכבי אדרבא מדכתיב אותו חד בלא חבריה דכל חד וחד מצוה באפי נפשיה ובלבן קיים מצוותו עכ"ל ע"ש.

נראה מדבריו שפירש ששניהם פרטים במצוה אחת ובלשונו "ולכתחילה בעינן ב' מינים ואי לית ליה תכלת עביד ליה צמר במקומו" וא"כ אין להקשות איך מותר ללבוש אחד בלי השני דהא שניהם מצוה אחת הם ואינו מבטל שום מצוה כשהוא לובש מין אחד אלא הרי הוא מקיים מצות ציצית עכ"פ באופן בלתי שלם.

ביטול מצות עשה של תכלת במי שלובש בגד בלי תכלת

שאל יידיה אלעזר וויינרעב

וגם נראה בדבריו שהוא פירש שלמדו החכמים דין זה משינוי הלשון שה"ל לכתוב וראיתם אותם וכתב במקומו וראיתם אותו שמשם למדו דמצוה אחת הם ולא מהמכלתא שהביאו הרמב"ם שהוא מהפסוק והיה לכם לציצית.

וכן משמע מספר הפרדס לרש"י ובמחזור ויטרי שלמדו דאין מעכבין משינוי הלשון שכתבו וז"ל ומנין שאם אין לבן מטיל תכלת ואם אין לו תכלת שמטיל לבן ת"ל וראיתם אותו אפילו מין אחד עכ"ל ויש להדגיש שלא כתבו מנין שאין מעכבין זא"ז אלא כתבו מנין שאם אין לו מין אחד שיטיל השני וי"ל דהיינו משום שלמדו מהפסוק וראיתם אותו לא רק שאין מעכבין אלא דמותר לכתחילה להטיל מין אחד אפילו כשאין לו שני מינים, ואין בזה משום ביטול מצות עשה דהא וראיתם אותו כתיב ולא אותם ומצוה אחת הם ומצוה זו קיים וכמו שפירשונו בשיטת בעל העיטור.

ויש לדמות זה למה שמצינו בכמה מצוות בתורה וכמו שמצינו בדין עגלה ערופה שהתורה אמרה נחל איתן והמשנה בסוטה פ"ט מ"ה אומרת אע"פ שאינה איתן כשר וא"כ במקום שא"א למצוא נחל איתן עדיין מחוייבין להביא עגלה ערופה ורעק"א פירש שלמדו דין זה ממה דאיתא בספרי על הפסוק הנחל סתם לאשמעינן אע"פ שאינה איתן ועיין בפירוש המלבי"ם שם שפירש דמיתורא דקרא הוא ועכ"פ יש לדמות לכאן שגם כאן התורה מחייבת אותנו לעשות את המצוה באופן מיוחדת אבל בדיעבד או במקום שאי אפשר לעשותה בכל הפרטים יש לעשות המצוה בלי אותה הפרט.

ועוד יש להביא דוגמא מהלכות חליצה וכדברי הרמב"ם בפרק ד' מהלכות יבום וחליצה הל"ז מצות חליצה שיהיו שניהם עומדים בשעת הקריאה ובשעת ריקקה ומקורו בספרי פ' תצא ועמד ואמר מלמד שאין אומרים דברים אלא בעמידה ובהלכה ט"ו כתב חלצה ורקקה וקראת והן יושבין או מוטיין על צידיהן וכו' חליצתו כשירה וכתב הרמ"א באה"ע סי' קס"ט סעיף י"ב שחולה שלא יוכל לעמוד יכול לחלוץ מיושב דכל דבר שאין לו תקנה חשוב דיעבד וא"כ אע"פ שמן התורה חייבים לעמוד ומצות עשה הוא דהא כתיב ועמד ואמר עדיין במקום שאי אפשר מותר לכתחילה לעשות המצוה בלי פרט זה ויוצא ידי חובתו ואין בזה משום ביטול מצוה כלל דהא אין זה כי אם פרט במצות חליצה והרי לא ביטל מצוה כלל שמצות חליצה קיים וכמו שביארנו במצוות לבן ותכלת בציצית.

ולמסקנא מדברינו נראה שלדעת הראשונים אין בלבישת ציצית בלי תכלת משום ביטול מצוות עשה משום שהם שני פרטים במצוות עשה אחת של ציצית אבל המצוה של ציצית קיים ולא ביטל המצוה רק שלא קיים פרט אחת של המצוה.

פרק ב'

בספרי האחרונים ז"ל הביאו קושייתנו ויש כמה דרכים לתרץ קושייתנו. ונתחיל בדברי הפרי מגדים בפתחתו להלכות ציצית שמקשה שם לדעת הרז"ה שההלכה כרבי דתכלת מעכבת את הלבן וז"ל והנה הא ליכא להקשות איך לובשין טליתות בת ד' כנפות צ"ו מאחר דמה"ת חייב בציצית ועוברין על עשה דציצית מאחר דהתכלת מעכב הלבן י"ל כמ"ש הבי"ב בא"ח סימן י"ג בשם מרדכי דהתורה לא אמרה אסור לילך בגד כו' אלא עשה ציצית ובשבת שא"א שרי מפני כבוד הבריות ה"ה בזמן הזה דא"א בתכלת דאין לנו עכ"ל ע"ש.

מלשונו נראה שהקושיא הוא רק לדעת הרז"ה שמעכבין זא"ז אבל לדעת החכמים שאין מעכבין לא היה קשה לו ואפשר י"ל דזהו משום דלדעת החכמים דאין מעכבין הם שני פרטים במצוה אחת וכמו שכתבנו לעיל בדעת הרמב"ם ושאר הראשונים אבל לדעת הרז"ה דמעכבין זא"ז הרי אם לא קיים לבן לא קיים מצוות ציצית כלל כרבי, ומדוייק בלשונו שכתב "ועוברין על עשה דציצית מאחר דהתכלת מעכב הלבן" אבל אם אינו מעכב הרי לא עבר על שום עשה.

וכדאי להביא כאן דברי המרדכי כדי להבין תירוצו של הפמ"ג וז"ל אומר ה"ר שלמה מדורו"ש שאם נפסק לאיש חוט של טלית בשבת שאסור ללובשו עד שיתקן אותו שאם לובשו עובר בעשה דיש לו ארבע כנפות והשיב ר"י דליתיה כדמוכח בשמעתין (מנחות) דאע"ג דאיפסיק לא הוי שדי בכרמלית דרבנן לכן נראה לר"י דמ"ע דציצית אינו אלא להטיל בו ציצית כשילבישו ולא אמר הכתוב בלשון לא תלבש בגד שיש לו ד' כנפות בלא ציצית דאז ודאי היה הדין עמו אלא מ"ע גרידא להטיל בו ציצית ומ"מ אין הטלית אסור ללבוש וגם אין עובר כיון שאין אתה יכול להטיל בו שהוא שבת עכ"ל.

ביטול מצות עשה של תכלת במי שלובש בגד בלי תכלת

שאל יידיה אלעזר וויינרעב

ובספר פתיל תכלת מסביר האדמו"ר מראדזין ז"ל סברת הר"י שבהלבישה אין בו איסור ואין החיוב להטיל ציצית חל עד לאחר שהוא כבר מלובש בהבגד ואז אונס הוא בזה שאינו מטיל ציצית ששבת הוא ולכן מותר ללבושו וכן יש לומר בתכלת שאין החיוב חל אלא לאחר שלובשו ואז אונס שעכשיו אין לנו תכלת ולכן מותר לכתחילה ללבושו בלי תכלת.

וכמו שכתבנו לעיל לדעת הפמ"ג לא היה קשה לו כי אם לדעת הרד"ה ואולי זהו כדפירשנו שלדעת החכמים ולדעת רוב הראשונים שההלכה כמותם הם שני פרטים במצוה אחת אבל האדמו"ר מראדזין בספרו פתיל תכלת והרב ירוחם פישל פרלו בפירושו על ספר המצוות של הרס"ג ז"ל הקשו גם לדעת החכמים דאין מעכבין זא"ז איך אפשר לבטל מצוות עשה בידים ואולי לדעת הרשב"א וסייעתו שלומדים מיתורא דקרא כמו שהבאנו לעיל די"ל דמיתורא דקרא למדו חכמים דאין מעכבין וא"כ י"ל שבציצית התיר הכתוב בפירוש ללבוש ציצית בלי תכלת והקשו האחרונים הנ"ל על הרשב"א דהא אין הפסוק מיותר כלל וא"כ צ"ל דמשמעו דקרא למדו דאין מעכבין וא"כ איך שייך להתיר לכתחילה לבטל מ"ע בידים? ואפילו אם נאמר שהפסוק מיותרת היא הקשו שאע"פ שיש ללמוד דאין מעכבין זא"ז (והנ"מ לענין ציצית בשבת ברה"ר שאינו עובר משום הוצאה בשבת כשלובש ציצית בלי תכלת ע"ש) איך שייך להתיר לכתחילה לבטל מצוות עשה והם לא פירשו כמו שפירשנו לעיל בדעת הרמב"ם וסייעתו ובעז"ה בפרקים הבאים נביא שיטת האדמו"ר מראדזין והריפ"פ ז"ל בענין זה.

פרק ג'

האדמו"ר מראדזין ז"ל בספרו פתיל תכלת הביא דברי הפמ"ג כמו שכתבנו בפרק הקודם ואע"פ שהפמ"ג הביא שיטת הר"י לתרץ למה אינו מבטל מצוות עשה לדעת הרד"ה האדמו"ר מראדזין כתב שיש לתרץ ג"כ לדעת החכמים (שלדעתו קשה גם לדעת החכמים למה מותר לבטל מצוות עשה כמו שכתבנו לעיל) כמו שתירץ הפמ"ג לדעת הר"י ועיין לעיל פרק ב' והיינו משום שאינו עובר במצוות עשה דציצית עד שהוא כבר מלובש בבגד ד' כנפות ואז ה"ה אונס במה שאין לו תכלת אבל מעשה ההלבשה לא היה אסור.

והקשה על זה מדברי התוס' במסכת שבועות י"ז ע"ב ד"ה או שכתבו שם דשהייה בכלאים חשיב כמעשה משום דתחילת הלבשה מעשה היתה ולכן לקי שעבר בלאו ע"י מעשה שעבר בההלבשה ובמשנה למלך בהלכות ביאת המקדש כתב דכן הדין אפילו אם המעשה היתה בהיתר וא"כ כצ"ל גם כאן אע"פ שאינו מבטל העשה בידים שאונס הוא הרי הביטול עדיין באה ע"י מעשה שעשה כבר בהלבשת הבגד וא"כ הרי הוא מבטל מצוות עשה דציצית בידים!

וכדאי להביא כאן דברי המשנה למלך כדי להבין דברי האחרונים שנביא דבריהם בסמוך:

המשנה למלך בהלכות ביאת המקדש הלכה כ"א כותב וז"ל ודע שמה שכתבנו דאפילו לרב אשי לא חשיב שהייה כמעשה אלא כשתחילת המעשה היה באיסור כגון לבישת כלאים או מי שנכנס מקדש וטימא עצמו בשוגג שהרי תחילת האיסור היה ע"י מעשה של איסור וכו' אך טהור שנטמא במקדש באונס לא חשיב מעשה ואין לוקין עליו (אפילו אם שהה במקדש במזיד ח"ו) משום דאין כאן מעשה כלל דהטומאה באונס היתה וכו' ואי משום הכניסה הרי בהיתר היתה וכו' כך היה נראה לי מסברא אך אחרי העיון נראה דהא ליתא חדא רב אשי בעי טימא עצמו במזיד מהו באונס גמירי שהייה וכו' משמע דלמלקות בשהיית אונס וטומאת מזיד פשיטא ליה דלקי וכמו שפירש רש"י שם יעו"ש ותו דאיך בעיא דרב אשי דנזיר בקבר בטומאת אונס מיירי וכו' וכי תימא דהתם חשיב מעשה מה שנכנס לקבר והיה באיסור הא ליתא שהרי בעיא דרב אשי איירי בנכנס בשידא תיבה ומגדול שתחילת ביאתו היתה בהיתר וכמו שפירש רש"י ובנזיר י"ז אמרינן בהדיא בהך בעיא כגון שנכנס בשידא תיבה ומגדול ובא חבירו ופרע עליו המעזיבה וכו' הרי מבואר דאף שהביאה היתה בהיתר והטומאה היתה באונס פשיטא ליה לתלמודא דלקי וכו' אשר ע"כ נראה דאליבא דתוס' כל שתחילת הדבר היה ע"י מעשה אף שהיה בהיתר חשיב כמעשה אם נעשה איסור אח"כ בלתי מעשה וכו' ובסוף דבריו - ואף שאין בו מעשה לוקה כיון שתחילת הטומאה באה ע"י מעשה שטימא עצמו אך לכו"ע אם נטמא באונס שבא חבירו וזרק עליו שרץ לכו"ע לא לקי דהא תחילת הטומאה לא באה ע"י מעשה עכ"ל ע"ש.

ומדברי המשנה למלך הקשה האדמו"ר מראדזין על שיטת הר"י והפמ"ג כמו שכתבנו לעיל אבל השאגת אריה ז"ל היה לו שיטה אחרת בענייננו ובעז"ה נחזור לשיטת האדמו"ר מראדזין אחרי שנברר דעת השאגת אריה בפרק הבא

פרק ד'

ביטול מצות עשה של תכלת במי שלובש בגד בלי תכלת

שאל יידיה אלעזר וויינרעב

השאגת אריה בסימן ל"ב דן בחיוב ציצית מאימתי חלה החיוב האם הוא חל בשעת הלבישה או מיד לאחר הלבישה והנ"מ לענין ברכה דצ"ל עובר לעשייתן והוא מביא שם דברי תוס' ביבמות דף צ"א ע"ב ד"ה כולהו עלמא שהגמ' אמר דסדין בציצית (היינו מה שגזרו חכמים דאסור לשים תכלת בבגד פשתן אע"פ שמן התורה מותרת) הוא שב ואל תעשה והקשו דהא קא עובר מצות תכלת בידיים כשהוא לובש הטלית בלי ציצית (למ"ד ציצית חובת גברא) ותירצו שחיוב ציצית אינה חלה בשעת העיטוף אלא שהיא חלה אחרי שהוא כבר מעוטף בהטלית ואז הוא שב ואל תעשה (והיינו ממש כשיטת הר"י המובא בפמ"ג לעיל) ועיין בתוס' הרא"ש שם שמביא בשם הריב"א שפסק כהר"ם בענין טלית שנפסקו ציציותיו בשבת והביא אריה מהגמ' הזאת דסדין בציצית שב ואל תעשה הוא.

והש"א הקשה לשיטה זו של הר"י דסדין בציצית שב ואל תעשה הוא משום דבשעת העיטוף אכתי לא מיחייב עד לאחר שנתעטף וז"ל מה בכך הא מ"מ כיון דחיוב ציצית חל עליו ע"י מעשה של עיטוף אע"פ שלא נתחייב בשעת עשיית מעשה העיטוף אלא לבתר הכי כל כה"ג חשיב ליה כקום ועשה הואיל ותחילתו אי אפשר אלא ע"י מעשה עכ"ל והביא כמה ראיות נגד שיטה זו ונביא כאן כמה מהם שהם נוגעים להמחלוקת שבין השאגת אריה להאדמור מראדזין וצריכים אנו להבין איך פירשו שניהם ענין זה.

(א) כלאים - התוס' ביבמות הקשו וז"ל וא"ת בפרק מי שמתו [ברכות כ ע"א ושם] משמע כשהוא לבוש כלאים ואין פושטין לא חשיב שב ואל תעשה אלא עמוד ועשה ואר"י דעיקר האיסור בשעת לבישה שלבש באיסור אבל כאן לא נתחייב עד אחר שנתעטף כדפרישית ומיהו קשה מדמברכינן להתעטף בציצית משמע דבשעת העיטוף עביד מצוה ומלשון להתעטף מוכיחות נמי [בה"ג] דקי"ל בציצית דחובת גברא הוא עכ"ל ובתוספות הרא"ש כתבו וז"ל וי"ל דשאני כלאים שתחלת איסורן היה בלבישה באיסור אבל כאן בשעת עיטוף לא נתחייב עד אחר שנתעטף ואז הוא שב ואל תעשה עכ"ל וע"ש מה שתירצו בזה אבל השאגת אריה הקשה על שיטת התוס' (שסוברים דבכלאים עיקר האיסור בשעת הלבישה וציצית לא נתחייב עד לאחר שנתעטף) מכלאים ולא היספיק לו תירוצם דהא בכלאים משמע דאפילו אם לבש בשוגג חייב כשהיה במזיד ובמס' מכות דף כ"ב באמרו לו אל תלבש אל תלבש חייב על כל אחת ואחת אע"פ שלא עשה שום מעשה בשהייה שנית ושלישית וכו' וצ"ב למה אינה נחשבת כלא שאין בו מעשה (לדעת הר"י שסובר שהאיסור בא בשעת לבישת הכלאים) וסובר השאגת אריה דצ"ל שבאמת האיסור בא ע"י השהייה ומשום שהגיע לזה רק ע"י מעשה הלבישה לכן כל רגע שהוא שוהה באיסור נחשב כלאו שיש בו מעשה.

(ב) טומאת המקדש - בשבועות דף כ"ד מיבעיא לן אי במזיד צריך שהייה כדי השתחוויה ומשמע דלקי בשהייה אע"פ שנכנס בשוגג ואם כשיטת הר"י הלא האיסור לא בא אלא בשעת השהייה במקדש דהרי בשוגג נכנס למקדש וא"כ הוה ליה כציצית שהאיסור לא בא עד לאחר העטיפה וא"כ היה צריך להיות לאו שאין בו מעשה ולמה לוקין עליו אלא סובר הש"א דצ"ל דכיון שהגיע להאיסור ע"י מעשה אע"פ שבשעת העבירה אינו עושה שום מעשה ה"ז נחשב כלאו שיש בו מעשה.

(ג) נזיר - הש"א הקשה כקושיית המשנה למלך שהבאנו לעיל מנזיר בבית הקברות שנכנס בשידה תיבה ומגדול ובא חבירו ופרע עליו את המעזיבה שאם שהה שם במזיד לקה וא"כ צ"ל כאן ג"כ שאע"פ שאינו עושה שום מעשה בשעת העבירה כיון שהגיע להאיסור ע"י מעשה אע"פ שבאותו עשה מעשה היתר היתה אע"פ כ"ה נחשב לאו שיש בו מעשה.

ומפני קושיית אלו דחה הש"א שיטת הר"י ותוס' ופסק כמו המשנה למלך כדביארנו אבל הרמב"ם פ"א מהלכות חגיגה כתב דאינו לוקה על הלאו דלא יראו פני ריקם שהרי לא עשה מעשה ולכאורה כשיטת הש"א למה אין זה נחשב כלאו שיש בו מעשה דהא צריך לבא למקדש כדי לעבור בלאו זו של אי הבאת קרבן וא"כ הרי זה ממש ככלאים ונזיר וכו' והיה צ"ל לאו שיש בו מעשה.

מזה בנה השאגת אריה כלל גדול בענין זה והסביר שכל היכא דאמר רחמנא כשתעשה זאת עשה זאת כגון כשתבוא למקדש לראיית פנים תביא קרבן או כשתלבש בגד בת ד' כנפות תטיל בו ציצית "אין מעשה הראשון הגורם לחיוב ציווי של תורה היא העבירה אלא חסרון הציווי של תורה היא העבירה" שחיסר מצוה של תורה הילכך לא הוה ליה קום ועשה אלא שב ואל תעשה ולפיכך אין לוקין עליו.

ובסוף דבריו הביא הש"א אריה לדבריו שבמקום שציווי התורה היתה בענין עשה והיינו שאתה חייב לעשות איזה חיוב אע"פ שאתה צריך לעשות איזה מעשה כדי להתחייב במצוה זו שאז אין זה נחשבת כעבירה בידיים וז"ל היכא שאין לו תכלת האין מטיל לבן ולובש לטלית זה הא קעביד איסורא בלבישתו ועובר על מצות עשה דתכלת עכ"ל

ביטול מצות עשה של תכלת במי שלובש בגד בלי תכלת

שאל יידיה אלעזר וויינרעב

ולכן צריך לומר כמו שכתבנו שציווי התורה היתה להטיל תכלת ולא ציוה התורה אל תלבש בגד בלי תכלת ולכן אינו עובר בקום ועשה כשילבוש הבגד ואונס הוא במה שאינו יכול להטיל תכלת שהרי אינו בנמצא וזה אינו דומה למה שתירץ הר"י שלדעתו כל מקום שאמרה תורה כשתעשה זאת עשה זאת שאין החיוב מתחלת עד לאחר הלבישה אבל לדעת הש"א החיוב באמת מתחלת מיד אבל אעפ"כ נחשב כשב ואל תעשה וכדביארנו.

היוצא לנו מדברי הש"א כלל גדול שמי שעובר על איזה איסור והיה צריך לעשות איזה מעשה כדי לעבור באותו איסור אע"פ שהמעשה עצמו בהיתר היתה עדיין נחשבת כלאו שיש בו מעשה וכדעת המשנה למלך ולכן בענין כלאים ובנוזיר ובטומאת מקדש לוקין דהא לאו שיש בו מעשה הוא אבל אם ציווי התורה היתה לעשות איזה מעשה והוא עבר על האיסור בשב ואל תעשה והיינו שלא עשה מה שציוה לו התורה ח"ו שמנע עצמו מקיום המצוה כמו בציצית ובראייה או אע"פ שהיה צריך לעשות איזה מעשה כדי להתחייב באותו מצוה ה"ז עדיין נחשב כמי שעובר בשב ואל תעשה ולא כמי שעובר בקום ועשה ואינו נחשב כעובר עבירה בידיים וכמו שביארנו.

פרק ה'

האדמו"ר מראדזין בספרו פתיל תכלת דף מ"ג - מ"ה הביא שיטת הש"א וכנראה שהבין דעת הש"א דכל מקום שתלה התורה איסור באיזה מעשה והיינו כשתעשה זאת עשה זאת או כשתעשה זאת אל תעשה זאת שאז כשהוא עובר באותו איסור או באי עשיית המצוה או בעשיית העבירה שאז הרי זה כמי שעובר בשב ואל תעשה ולכן בציצית ובראיית פנים הרי הוא כלאו שאין בו מעשה ולכן הקשה על כללו כמה קושיות ונביא כאן את העקריות כדי להבין הענין היטב.

א) לא תחסום שור בדישו - בגמ' ב"מ דף צ' ע"ב בעא מיניה רבי יונתן מרבי סימאי חסמה מבחוץ מהו שור בדישו אמר רחמנא והא לאו בדישו הוא או דילמא לא תדוש בחסימה אמר רחמנא אמר לו מבית אביך אתה למד [ויקרא י'] יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבאכם בבואכם הוא דאסור הא מישתא ומיעל שרי [ויקרא י'] ולהבדיל בין הקדש ובין החול אמר רחמנא אלא מה התם בשעת ביאה לא תהא שכרות בשעת דישה לא תהא חסימה עכ"ל הגמ' וא"כ היינו ממש כמו הלאו דלא יראו פני ריקם שתלה רחמנא איסור חסימה במעשה דישה כמו שתלה רחמנא איסור ביאה ריקנית במעשה ראיית פנים ומ"מ לוקין עליו אע"פ שאין בו מעשה שהחסימה כבר היתה וא"כ צ"ל כהר"י דמצרפין מעשה הדישה למעשה החסימה וע"ש שהאריך בענין זה.

ב) בל תאחר בנזירות - בגמ' נדרים דף ד' ע"א איתא א"ר אשי וכן נזיר שטימא עצמו במזיד עובר משום בל תאחר דנזירות דטהרה ופירש הר"ן שם דלקי והיינו משום הלאו דבל תאחר אע"פ דלאו שאין בו מעשה הוא וצ"ל דלקי משום הטומאה שנטמא במעשה וזה גרם לעבירת הלאו וע"ש שהאריך בזה.

ג) כלאים - במס' עבודה זרה דף ס"ד ע"א איתא א"ר עקיבא המקיים בכלאים לוקה ובתוס' שם ד"ה רבי עקיבא פירש בקונטרס שעשה להם סייג וגדר בקוצים כדי לקיימן ויפה כיון וכו' ע"ש והנה בעיקר הלאו אין בו שום מעשה שהכלאים כבר נטועים הם ובעשיית הגדר אין בו אלא משום מקיים וע"ש באריכות.

[ולענ"ד היה נראה לבאר שיטת הש"א שיש לחלק בין איסור לאו לאיסור עשה וכונת הש"א היתה שבמקום שאמרה תורה כשתעשה זאת עשה זאת וכמו בציצית וראיית פנים אז האיסור הוא במה שאין אתה עושה מה שציוותה התורה וזה שבאת לידי חיוב העשה מחמת איזה מעשה אין מצרף להעבירה לעשותו כמי שעובר העבירה בידיים דהא הוי כגומא בעלמא שהמעשה לא היתה אסורה כלל רק שהביאו לידי חיוב אבל בכל המקרים שהביא הפתיל תכלת הרי האיסור הוא איסור לאו והרי הוא סוף כל סוף עשה דבר שהתורה ציוותה לו שלא לעשות ואע"פ שבשעת העבירה עצמה לא היה עושה מעשה איסור עכ"פ המעשה גרם לו לעבור באיסור תורה ומדוייק הוא בלשון חז"ל "לאו שיש בו מעשה" דמשמע שבתוך העבירה היתה בה מעשה אלא שלא היתה ממש בשעת העבירה - אבל הפתיל תכלת כנראה סובר שאין לחלק כלל בין מצות עשה למצות לא תעשה ולכן הבין מדברי הש"א כמו שביארנו בהתחלת הפרק הזה]

והפתיל תכלת רצה לחלק בין מקומות אלו להלאו דלא יראו פני ריקם שבכל המקומות דלעיל המעשה שהוא עושה מכריח את העבירה דהיינו כשבא לדוש בשור חסום אי אפשר שלא יפגע בעבירת הלאו וכן בבל תאחר וכן בכלאים כשהוא עושה הגדר וכן בציצית כשהוא לובש הבגד ולכן הוצרכו התוס' לחדש שאין חיוב ציצית חל עד לאחר הלבישה אבל בראיית פנים אין המעשה מכריח את העבירה דהא יכול הוא להביא קרבן ויש לה תשלומין (אבל הפתיל תכלת הביא ראייה לדעת הש"א ממחשב בקדשים דלאו שאין בו מעשה הוא ואין מצרפין מעשה שחטיטה לומר דיש בו מעשה והוא תירץ דכאן אין מעשה השחטיטה מכריח את העבירה ולא הבנתו דבריו דהא בשעת השחטיטה הוא חושב וכמו בכלאים דבשעת עשיית גדר הרי יש כלאים וא"כ לדעת הפתיל תכלת למה אין זה כלאו שיש בו מעשה

ביטול מצות עשה של תכלת במי שלובש בגד בלי תכלת

שאל יידיה אלעזר וויינרעב

ולענ"ד נראה שאיסור התורה עצמה היא אין בה מעשה שהתורה אסרה המחשבה ולא השחיטה אבל זה קשה מהר"ן (בב תאחר בנזירות וצ"ב)

ועכשיו צריכים אנו להביא דעת האדמו"ר מראדזין בבעייתנו בציצית בלי תכלת למה מותר ללבוש ציצית בלי תכלת שהוא הקשה על שיטת הר"י מהמל"מ דמי שלובש ציצית יש לצרף המעשה להעבירה ולכן אינו יכול לתרץ כהפמ"ג שמותר ללבוש טלית בלי תכלת משום שהחיוב אינו חל עד לאחר הליבשה ואז אינו כעובר העבירה בידיים וגם הקשה על הפמ"ג קושיא חזקה דהא מצינו שיש ראשונים החולקים על הר"י (עיין בב"י סי' י"ג בשם תשובת האשכנזים הנמצאת בתשובת מהר"ם בר ברוך סימן רפ"ז) וסבורים דאין להתיר ללבוש בשבת בגד בלי ציצית אלא ברבים משום כבוד הבריות והרמ"א שם פוסק כשיטה זו וא"כ אין לנו ההיתר של הר"י כדי להתיר לנו ללבוש בגד ציצית בלי תכלת דהא אין ההלכה כמותו ואפילו אם נתרץ קושיות המשל"מ והש"א על שיטתו הא לא פסקינן כותיה וגם חולק הפתיל תכלת על הש"א שסובר שבמקום שאמרה תורה כשתעשה זאת עשה זאת דאין מצרפין המעשה הראשונה לומר דהוי כמי שעובר בידיים וא"כ למה מותר ללבוש ציצית בלי תכלת?

וגם צריך ביאור לשיטת המהר"ם למה מותר ברה"ר משום כבוד הבריות דהלא אין כבוד הבריות דוחה אלא בשב ואל תעשה והא כאן הרי הוא מבטל מצוה בידיים? ואת זה מסביר הפתיל תכלת שבאמת במקום שהעובר העבירה עובר האיסור בידיים על זה אמרינן דאין כבוד הבריות דוחה בקום ועשה אבל כאן לא עקר בלבישתו את חיוב התורה אלא החכמים עקרו אותו ואמרו שבמקום כבוד הבריות אינו חייב להטיל ציצית והעיקרה של החכמים היתה בשב ואל תעשה שהרי הם אמרו לא להטיל ציצית ורק מה שהוא לובש הציצית הוא המעשה וכמו שמצינו בסדין בציצית דשב ואל תעשה הוא אבל בנידן דידן עדיין קשה שאם אין לו תכלת הרי הוא מבטל העשה בידיים כשהוא לובש הבגד ושם לא ביטלו החכמים מצות תכלת ח"ו ואיך מותר ללבוש?

ואחרי שניסה לתרץ קושייתנו בב' סברות נהא' - שמה שהוא עושה בלבישת הבגד הוא לצורך קיום מצות לבן ולכן ה"ה כאונס בהמעשה שלו ולכן אין מצרפין המעשה להעבירה והב' - שלומדים דין זה מריבויא דקרא (כשיטת הרשב"א לעיל פ"א) ודחה אותם סיכס ואמר וז"ל מיהו י"ל הגם דלענין טלית בת ד' כנפות בלא ציצית כלל אסרינן ללבוש אפילו בשבת ולא סמכינן להתיר משום סברת הר"י שבמרדכי כי היכי דלא לישתכח מצות ציצית לגמרי דזה הוי ג"כ בכלל כבוד הבריות דקיום מצות ציצית כבוד הוא לישראל כדדרשינן במדרש שוחר טוב (מזמור צ') והדרך על בניהם על מצות ציצית והגם דנדרש שם על תכלת על לבן נמי קאי ואין לך העדר כבוד גדול מזה שכלל ישראל לא יקיימו מצות ציצית כלל עכ"ל.

ולוא דבריו היה נ"ל לתרץ שכיון שהוא ענין גדול כ"כ שלא יבטל מצות ציצית לגמרי מישראל והחכמים ידעו שהתכלת הוא דבר קשה למוצאו ולא יוכלו כל אחד מישראל לקיימו בכל זמן ובכל מקום לכן גזרו שבמקום או זמן שאינו בנמצא שאין אנו חייבים להטילו והם ביטלו החיוב בשב ואל תעשה וכמו שכתב הפתיל תכלת במקום כבוד הבריות שהתירו ללבוש ברה"ר משום כבוד הבריות דשם אינו כעוקר המצוה בידיים שהרי החכמים עקרו בשב ואל תעשה וגם כאן י"ל כן שהחכמים עקרו לחיוב תכלת כשאינה בנמצא ולא ידעתי למה האדמו"ר מראדזין היה צ"ל דסמכינן בזה על שיטת הר"י ואולי זה היתה כוונתו אבל לא משמע כן מלשונו.

פרק ו'

ויש עוד דרך לתרץ קושייתנו הנמצא בדברי הרב ירוחם פישל פערלאו ז"ל בפירושו לספר המצוות לרס"ג מצות עשה ז' ע"ש באריכות וג"כ דחה פירוש הרשב"א ואכמ"ל אבל עיקר תשובתו הוא שבאמת עיקר קיום מצות ציצית בלבן הוא והביא כמה ראיות לזה ולכן הוי מצות לבן לגבי מצות תכלת כמצות עשה חמורה לגבי עשה קלה ועשה חמורה דוחה עשה קלה ובזה חידש שמה שאמר ר"י בן נורי שאם אין לו תכלת מטיל לבן שהוא דוקא אם אין לו תכלת אבל אם היה לו רק תכלת ואין לו לבן אז היה אסור ללבוש בגד בלי לבן שה"ה מבטל מצות לבן בידיים אבל לא משמע כן מרוב הראשונים בכמה מקומות (ועיין ברש"י ותוס' על המשנה שם) דמשמע שגם אם אין לו תכלת שיטיל לבן ומה שאמר ריב"נ שאם אין לו תכלת שיטיל לבן ולא אמר איפכא היינו משום שדיבר בהוה שדבר מצוי הוא שיהיה לאדם לבן ולא תכלת אבל איפכא לא.

וכדאי להזכיר כאן שגם הש"א רצה לתרץ כעין זה שהוא מותר ללבוש בגד בלי תכלת משום עשה דוחה עשה ודחה אותו וע"ש שהאריך בסימן ל"ג בענין עשה דוחה עשה ואכמ"ל.

לכאורה הריפ"פ היה יכול לתרץ כמו שתירץ בענין כל תגרע (עיין בדברינו שם) שאינו עובר משום כל תגרע כשלובש ציצית בלי תכלת משום דבהדיא התיר לנו הכתוב ללבוש לבן לבד שכתב רחמנא לדורותם אפילו בזמן

ביטול מצות עשה של תכלת במי שלובש בגד בלי תכלת

שאל יידידיה אלעזר וויינרעב

שאל תכלת וא"כ גם כאן י"ל הכי שאין לחוש לביטול עשה דתכלת דהא היתיר לנו הכתוב בהדיא ולא ידעתי למה לא תירץ כן ועיינן מה שכתבנו בדברינו בענין בל תגרע על תירוצו של הריפ"פ.

פרק ז'

בעזה"י יש לסכם כאן כל הדיעות שהבאנו

(1) הרא"ש - שהלכה למשה מסיני הוא שמותר ללבוש מין אחד בלי השני

(2) הרשב"א - שלמדו החכמים מיתורא דקרא שמותר ללבוש מין אחד בלי השני

(3) הרמב"ם (לפי מה שביארנו, וגם שיטת הבעל העיטור ושיטת רש"י) - שדין דאין מעכבין דורשין מוראיתם אותו אבל זה שמותר להטיל אחד בלי השני לומדים מהמכילתא מוהיה לכם לציצית שמצוה אחת הוא ובדיעבד יוצא אפילו במן אחת ובמקום שאין לו א' מהמינים הוי כדיעבד ולא ביטל שום מצות עשה רק פרט אחת בהמצוה לא קיים

(4) שיטת התוס' ביבמות ודעת הר"י שבמרדכי וכמו שביאר הפמ"ג - שאין חיוב ציצית חלה עד לאחר שלובשו ואז הרי הוא כאונס בשב ואל תעשה

(5) השאגת אריה - שחיוב הציצית באמת חל בשעת ההלבשה אבל בכ"מ שאמרה תורה כשתעשה זאת עשה זאת ותלה החיוב במעשה אחרת שאין מצרפן המעשה להחיוב והוי כאונס בשב ואל תעשה אע"פ שהגיע לאותו חיוב ע"י המעשה

(6) הפתיל תכלת - שא"פ שאין אנו סומכין על שיטת הר"י בענין בגד שאין לו ציצית בשבת יש לסמוך עליו מקום צורך גדול כ"כ דלא לבטל מצות ציצית לגמרי מכלל ישראל ח"ו

(7) לענ"ד שיש לומר שכאן עקרו החכמים החיוב להטיל תכלת בשב ואל תעשה משום הצורך הגדול שלא לבטל מצות ציצית מישראל ולכן אינו עובר העבירה בידים שהרי החכמים עקרו להחיוב בשב ואל תעשה וכדביארנו

(8) שיטת הריפ"פ - שעשה חמור דלבן דוחה עשה קל דתכלת

(9) לענ"ד שמפסוק לדורותם התירה לנו התורה ללבוש מין א' בלי השני